

PRIMJENA PRAVILNIKA ZA OPIS I PRISTUP GRAĐI U KNJIŽNICAMA, ARHIVIMA I MUZEJIMA – PRIMJER HRVATSKOGA POVIJESNOG MUZEJA

JELENA BALOG VOJAK □ Hrvatski povijesni muzej, Zagreb

dr. sc. ANA VUKADIN □ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

IM 50, 2019.

IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

Uvod. Hrvatski povijesni muzej osnovan je 1846. kao dio Narodnog muzeja. U svojoj 170-godišnjoj povijesti djelovanja prikupljao je (i još prikuplja) građu koja daje uvid u političku, društvenu i kulturnu povijest, ali i u svakodnevicu određenog vremena. Muzej vodi brigu o približno 300 000 predmeta podijeljenih u 16 muzejskih zbirki. Građa je vrlo raznolika – od različitih tiskovina i dokumenata (arhivskoga gradiva), uporabnih predmeta, *militarije*, do iznimno bogate zbirke fotografskog materijala. Sva se navedena građa obrađuje računalno, što je za muzejske stručnjake značilo novi izazov – standardizaciju unosa podataka. Muzejska zajednica u Hrvatskoj dosad nije imala jedinstveni pristup tom pitanju, te se uključila u projekt *Izrada, objavljivanje i održavanje nacionalnog pravilnika za katalogizaciju*, koji je pokrenut 2013. radi izrade jedinstvenog standarda za opis i pristup građi u svim vrstama baštinskih ustanova. Projekt je završen u veljači 2019., a standardna verzija Pravilnika očekuje se potkraj godine.

Mogućnosti primjene tog standarda u muzejskoj praksi u radu ćemo analizirati na konkretnim primjerima iz fondusa Hrvatskoga povijesnog muzeja. Građa koja se čuva u tome muzeju izvrstan je primjer upravo zbog spomenute raznovrsnosti. Stoga je cilj rada pokazati da Pravilnik nudi sve elemente opisa potrebne za identifikaciju, opis i kontekstualizaciju različitih vrsta (muzejskih) objekata te opisati kako se navedeni elementi uklapaju u informacijski sustav namijenjen računalnoj obradi muzejske građe. Primjenom jedinstvenog standarda za sadržaj podataka usklađenoga s međunarodnim normama računalna bi obrada građe u muzejima postigla svoj konačni cilj – brz i jednostavan pristup informacijama.

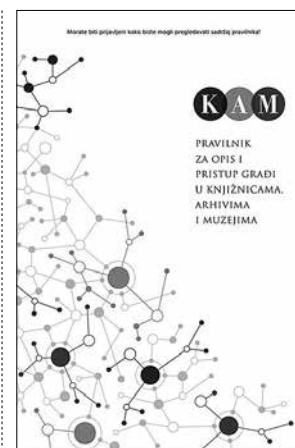
Razvoj Pravilnika za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima

Pitanje konvergencije djelatnosti različitih baštinskih zajednica, koje kontinuirano ističu T. Šola i I. Maroević,¹ aktualizirano je upravo s pojavom digitalne i digitalizirane građe te mogućnostima dijeljenja podataka o građi putem web servisa, portala i drugih mrežnih platformi. Treba također napomenuti da baštinske zajednice u Hrvatskoj još od 1990-ih godina na godišnjim seminarima *Arhivi, knjižnice, muzeji* redovito razmjenjuju svoje teorij-

ske okvire i primjere dobre prakse. Na tim su se seminarima tijekom vremena prepoznale prednosti zajedničkog okvira za identifikaciju i opis baštinske građe, koji bi bilo moguće razraditi u skladu sa specifičnostima pojedinih zajednica ili ustanova. Tako bi se omogućila ujednačena i standardizirana obrada istovrsne građe (npr. fotografija, plakata, filmova itd.) neovisno o tome u kojoj se baštinskoj ustanovi ta građa nalazi. Usto, raznovrsnost elemenata koje bi ponudio takav standard svakoj bi zajednici ili ustanovi omogućila da iskaže i vlastite specifičnosti. Tako bi npr. primjerci iste razglednice koji se nalaze u arhivu i umjetničkom muzeju bili identificirani i opisani na osnovnoj razini prema istim pravilima, ali bi arhivist u opis mogao uvrstiti i podatke vezane za pripadnost razglednice određenom fondu i njezino značenje unutar fonda, dok bi kustos možda više pozornosti pridao opisu teme razglednice.

Stoga je, kad je Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu 2013. pokrenula projekt izrade novog pravilnika za katalogizaciju koji bi zamijenio *Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga* Eve Verone (u uporabi od 1960-ih godina), prepoznata prilika da se u projekt uključe i predstavnici arhivističke, muzejske i akademske zajednice. Široj muzejskoj stručnoj javnosti projekt je predstavljen u listopadu 2013. Iste su godine *Sporazum o suradnji na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju* osim Nacionalne i sveučilišne knjižnice potpisali Hrvatsko knjižničarsko društvo, Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za informacijske znanosti Sveučilišta u Zadru, Odsjek za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Hrvatski državni arhiv i Muzejski dokumentacijski centar. Njima su se iduće godine potpisivanjem *Aneksa i sporazuma o suradnji na izradi nacionalnog pravilnika za katalogizaciju* pridružili Muzej za umjetnost i obrt te Hrvatski prirodoslovni muzej.

Projekt je završen 2019. potpisivanjem nakladničkog sporazuma između Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Hrvatskoga državnog arhiva i Muzejskoga dokumentacijskog centra te uspostavom Stalnog odbora za održavanje i razvoj *Pravilnika*, u kojemu, među ostalima, sudjeluju predstavnici Muzejskoga dokumentacijskog centra i Hrvatskoga muzejskog društva.

¹ Vidjeti npr.: Maroević, I. *Introduction to museology: the European approach*. München: Verlag Dr. Christian Müller-Straten, 1998.; Šola, T. *What theory? What heritage? Nordisk museologi* 2(2005): 3-16.

Pravilnik i drugi standardi muzejske zajednice

Elementi opisa navedeni u *Pravilniku* usklađeni su sa standardima *Categories for the Description of Works of Art* (CDWA), *Cataloging Cultural Objects* (CCO) i *Spectrum*. Tablica s detaljnim pridruživanjem elemenata *Pravilnika* i spomenutih standarda bit će dostupna na mrežnim stranicama *Pravilnika*. *Pravilnik* je također usklađen s važećim *Pravilnikom o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*. Odnos tih dvaju dokumenata može se opisati kao komplementaran: dok *Pravilnik o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi* definira podatkovne elemente potrebne za opis muzejskog predmeta, *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* za svaki element propisuje način na koji se podatci navode, iz kojih se izvora preuzimaju, prema kojim se kriterijima odabiru itd.

Potrebno je, međutim, naglasiti da se *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* bavi isključivo identifikacijom, formalnim opisom i sadržajnom obradom jedinice građe te odnosima između jedinice građe i drugih entiteta (drugih jedinica građe, osoba, tijela, mjesta, razdoblja itd.). Premda su nedvojbeno važni za upravljanje građom, *Pravilnikom* nisu obuhvaćeni podatci administrativne i tehničke naravi poput otkupne cijene, procjene vrijednosti, uvjeta pohrane, sigurnosnih preporuka i sl., koji se, primjerice, mogu naći u *Spectrumu* ili *Pravilniku o sadržaju i načinu vođenja muzejske dokumentacije o muzejskoj građi*.

Također treba napomenuti da terminologija koja se upotrebljava u *Pravilniku* nije uvijek podudarna s uvriježenom terminologijom muzejske zajednice, zbog čega je prije primjene *Pravilnika* u svakoj baštinskoj ustanovi potrebno konzultirati uvodna poglavlja i voditi brigu o definicijama pojedinih termina. Naime, termini koji se pojavljuju u *Pravilniku* mogu biti prepoznati pod drugim značenjem. Razlog za to je potreba usklađivanja termina koji se u različitim baštinskim zajednicama često značenjski preklapaju ili se rabe u različitim značenjima, zbog čega je bilo nužno stvaranje svojevrstne metaterminologije.²

Usporedba Pravilnika i informacijskog sustava M++

Pravilnik je objavljen online, što korisnicima omogućuje lakše pretraživanje pojedinih elemenata i pravila. Elementi su organizirani u poglavlja ili u tematske skupine po uzoru na, primjerice, informacijske skupine (*information groups*) u *Spectrumu*. Uz svaki su element u skupini vezana pravila koja se odnose na izvor, odabir, uvjete i način navođenja podataka. Pravila su ilustrirana primjerima.

Osnovne skupine elemenata za identifikaciju i opis jedinice građe koje su u *Pravilniku* u vrijeme pisanja ovog rada bile dovršene jesu: (1) Stvarni prikaz jedinice građe, (2) Identifikacija jedinice građe, (3) Sadržaj jedinice građe, (4) Tematika jedinice građe, (5) Materijalni opis jedinice građe, (6) Uporaba i dostupnost jedinice građe te (7) Vremenski ciklus jedinice građe. Te će skupine biti

dopunjene poglavljima koja se bave odnosima između jedinica građe, kao i jedinica građe i osoba, mjesta, razdoblja itd. Posebno će poglavlje biti posvećeno identifikaciji i opisu agenata, tj. osoba, tijela i obitelji povezanih s građom.

Za ovu su analizu odabrani elementi opisa iz dovršenog dijela *Pravilnika* koji su, kada su dostupni, definirani kao obvezni, a općenito su primjenjivi na kulturne objekte, kategoriju u koju se može svrstati većina muzejske građe. Navedeni su elementi uspoređeni s elementima opisa u integriranome informacijskom sustavu M++, koji se primjenjuje u Hrvatskome povijesnom muzeju za računalnu obradu građe.

Stvarni prikaz jedinice građe

Prva skupina elemenata odnosi se na podatke koji se preuzimaju izravno s jedinice građe (ako su na njoj navedeni), poput naslova, mjesta i vremena izrade, imena autora, proizvođača i sl. Glavna je namjena tih podataka da posluže kao izvor i/ili jamstvo za druge podatke navedene u opisu jedinice građe, ali i da omogućе identifikaciju određene verzije, proizvodne serije, izdanja itd. za jedinice građe koje su proizvedene ili objavljene u više verzija, serija ili izdanja. Zato se ti podatci uvijek navode doslovno, u obliku u kojemu se pojavljuju na jedinici građe. U zbirkama Hrvatskoga povijesnog muzeja podatci se upisuju u polje „Natpisi i oznake”. Treba napomenuti da među podacima koji se pojavljuju na građi *Pravilnik* razlikuje oznake koje su izvorno nastale istodobno s jedinicom građe od oznaka koje su nastale kasnije, tijekom životnog ciklusa te jedinice (npr. posvete, imena vlasnika, stare inventarne oznake i sl.). Premda se u praksi Hrvatskoga povijesnog muzeja obje vrste podataka unose u polje „Natpisi i oznake”, u *Pravilniku* se pod nazivom „Stvarni prikaz” razumijevaju izvorne oznake, a pod nazivom „Natpisi i oznake” naknadne oznake.

Identifikacija jedinice građe

Na općoj razini jedinicu građe potrebno je identificirati nazivom koji upućuje na njezin izgled, namjenu i/ili osnovna obilježja (npr. plakat, igračka, zdjela). Preporučuje se upisivanje naziva iz nadziranih rječnika poput tezaurusa, taksonomija itd. Unutar građe čiji se sadržaj može razdvojiti od materijalnog nositelja (npr. tekst koji može biti objavljen u tiskanome i digitalnom obliku te kao zvučna knjiga) jedinica građe se na općoj razini ne identificira samo jednim nazivom već kombinacijom dvaju elemenata: oblika sadržaja (npr. tekst, glazba, slika) i vrste medija (npr. video, zvučni, elektronički).

Na pojedinačnoj razini jedinica građe identificira se naslovom i/ili identifikatorom. Kad se sadržaj jedinice građe može razdvojiti od materijalnog nositelja, moguće je zasebno identificirati djelo (intelektualni ili umjetnički sadržaj) i pojavni oblik (materijalni objekt koji je nositelj intelektualnoga ili umjetničkog sadržaja). Primjerice, glazbeno djelo može biti objavljeno u različitim izdanjima

² O usklađivanju terminologije u *Pravilniku* vidjeti: Vukadin, A. *Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima: usklađivanje nazivlja. Arhivi, knjižnice, muzeji* 21, 2018., str. 169-188.

pod različitim naslovima. Naslovi pojavnog oblika identificirati će pojedina izdanja, dok će naslov djela identificirati djelo bez obzira na izdanje, izvedbu i sl. Ako se pojavni oblik sastoji od skupa izvorno identičnih objekata, tj. primjeraka (npr. u serijski proizvedenih predmeta), potrebno je identificirati primjerak koji se opisuje.

Građa koja se čuva u muzejima najčešće je jedinstvena, što znači da je pojavni oblik jednak primjerku. U muzejima dosad nije postojala potreba za zasebnim opisom intelektualnog sadržaja i njegove materijalizacije. *Pravilnik* to omogućuje ako ustanova ili katalogizator/kustos to prepozna kao bitno.

Postojeća računalna aplikacija u Hrvatskome povijesnome muzeju ima polja predviđena za unos vrste/naziva predmeta, naslova (uključujući i više različitih vrsta naslova), identifikatora i razine opisa.

Sadržaj jedinice građe

Tom su skupinom elemenata obuhvaćeni podatci o izražajnim sredstvima uz pomoć kojih je realiziran idejni

sadržaj jedinice građe, npr. podatci o jeziku, pismu i ilustracijama teksta, zvuku i animaciji pokretnih slika, formatu i izvođačkom sastavu glazbe, mjerilu i projekciji zemljopisnih karata itd.

Tematika jedinice građe

Toj skupini pripadaju podatci koji identificiraju i/ili opisuju o čemu govori jedinica građe, što prikazuje ili predstavlja. To prije svega podrazumijeva teme tekstova i figurativnih slika, ali može se odnositi i na teme predstavljene ili simbolizirane u glazbi, plesu, apstraktnom slikarstvu, dekoraciji itd. Teme mogu biti opširno opisane ili sažete u predmetnim oznakama ili deskriptorima.

Materijalni opis jedinice građe

Odnosi se na fizička svojstva jedinice građe. U toj je skupini elemenata također prepoznato više zajedničkih elemenata *Pravilnika* i sustava M++: materijal (npr. podloge i nanosa slike), tehnika, opseg, format prikaza, trajanje, dimenzije, masa itd.

Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima	Informacijski sustav M++
Stvarni prikaz jedinice građe	Natpisi i oznake
Podatak o glavnom stvarnom naslovu Podatak o izdanju Brojčane i kronološke oznake serijske građe Podatak o izdavanju, proizvodnji i raspačavanju Podatak o tiskanju ili izradi Podatak o copyrightu Podatak o nakladničkoj cjelini ili višedijelnoj omeđenoj građi	Svi podaci preuzimaju se s jedinice građe i upisuju u polje Natpisi i oznake kao jedinstveni tekst
Identifikacija jedinice građe	
Razina opisa Naziv Vrsta medija Oblik sadržaja Obilježje sadržaja Usvojeni naslov djela Nadomjesni naslov djela	Logički zapis Vrsta/naziv predmeta Vrsta/naziv predmeta Vrsta/naziv predmeta Vrsta/naziv predmeta Naslov (originalni) Naslov (opisni)
Sadržaj jedinice građe	
Jezik Glazbeni format Mjerilo Geografska dužina i širina	jezik naslova; jezik natpisa Naziv; partitura, vokalna dionica Mjere Mjere
Tematika jedinice građe	
Opis ili sažetak sadržaja	Opis predmeta
Materijalni opis jedinice građe	
Opseg Materijal Tehnika Dimenzije Masa Položaj sličica Video format Format datoteka	Dijelovi i komponente; mjere Materijal tehnike Mjere Mjere Ne navodi se u muzejskoj praksi Mjere Mjere
Uporaba i povijest jedinice građe	
Online pristup	Reference; za predmete koji su objavljeni
Vremenski ciklus jedinice građe	
Povod nastanka Način nabave, preuzimanja ili predaje Konzervacija i restauracija Izložbe	Uporaba i povijest Podaci o nabavi Obrađuje se unutar sekundarne dokumentacije Izložbe

Dostupnost i uporaba jedinice građe

Skupina elemenata o dostupnosti i uporabi jedinice građe sadržava podatke o njezinoj namjeni, mogućnostima pristupa toj jedinici te o pravnim, tehničkim i drugim ograničenjima njezine uporabe. Elementi opisa odnose se na dostupnost i uporabu sadržaja (npr. na uvjete uz koje je dopušteno javno prikazivanje ili umnožavanje sadržaja), kao i na uporabu i dostupnost jedinice građe kao fizičkog objekta (npr. uz koje se uvjete daje korisnicima na uvid ili posudbu). U sustavu M++ popunjava se unutar podataka o povijesti predmeta. Tako je online pristup prepoznat u referencama i odnosi se isključivo na objavljenu građu. Većina ostalih elemenata u tom je poglavlju *Pravilnika* u muzejskoj zajednici riješena zakonskim aktom – *Pravilnikom o uvjetima i načinu ostvarivanja uvida u muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju*, i ne navodi se posebno u opisu.

Vremenski ciklus jedinice građe

Obuhvaća elemente koji daju informacije o „životu” predmeta, poput načina nabave, izlaganja, promjene vlasništva, konzervatorsko-restauratorskih postupaka i sl. U tu su skupinu podataka uvršteni i podatci o natpisima i oznakama koji su naknadno dodani jedinici građe.

Podatak o izložbama postoji i u M++, a podatci o promjeni vlasništva svoje mjesto imaju u elementu „Uporaba i povijest”, koji je višekratno ponovljiv. Podatci o načinu nabave također se nalaze u M++, dok ostali podatci o nabavi pripadaju administrativnim podatcima i nisu predmet ovog *Pravilnika*, kao što je već rečeno. Podatci o konzervatorsko-restauratorskim zahvatima obrađuju se unutar sekundarne muzejske dokumentacije.

Zaključak. *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima* namijenjen je standardizaciji opisa baštinske građe neovisno o formatu ili informacijskom sustavu koji se primjenjuje za unos, prikaz i dijeljenje podataka. Prikaz podataka u korisničkom sučelju, uključujući redoslijed elemenata, nije obuhvaćen odredbama *Pravilnika* i utvrđuje se unutar svakoga pojedinog informacijskog sustava.

Kratka usporedna analiza *Pravilnika* i aplikacije za računalnu obradu muzejske građe M++ koja se rabi u Hrvatskome povijesnome muzeju pokazala je kako se *Pravilnik* jednostavno može primijeniti u računalnoj obradi muzejske građe. Osnovna je razlika u terminologiji, koja je ponešto različita od uobičajene u muzejskoj zajednici. Upravo je zato, kako je navedeno, u pripremi detaljna tablična analiza svih elemenata *Pravilnika* za muzejsku zajednicu, što bi trebalo dodatno olakšati implementaciju *Pravilnika* u informacijske sustave u muzejima. Također se pokazalo da muzejski stručnjaci mnoge elemente opisa već ispunjavaju prema naputcima *Pravilnika* te će prilagodba biti još jednostavnija.

LITERATURA I IZVORI

1. Maroević, I. Introduction to museology: the European approach. München: Verlag Dr. Christian Müller-Straten, 1998.
2. *Pravilnik za opis i pristup građi u knjižnicama, arhivima i muzejima*. Dostupno na: <http://nkp.nsk.hr/index.php> (pristupljeno 22. ožujka 2019.).
3. Pravilnik o uvjetima i načinu ostvarivanja uvida u muzejsku građu i muzejsku dokumentaciju. *Narodne novine* br. 115, 21. prosinca 2001., dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2001_12_115_1913.html (pristupljeno 20. ožujka 2019.).
4. Šola, T. What theory? What heritage? *Nordisk museologi* 2(2005): 3-16.
5. Vukadin, A. Pravilnik za opis i pristup građi u arhivima, knjižnicama i muzejima: usklađivanje nazivlja. *Arhivi, knjižnice, muzeji* 21, 2018., str. 169-188.

Primljeno: 27. lipnja 2019.

THE APPLICATION OF REGULATIONS FOR THE DESCRIPTION OF AND ACCESS TO MATERIALS IN LIBRARIES, ARCHIVES AND MUSEUMS – THE EXAMPLE OF THE CROATIAN HISTORY MUSEUM

The Croatian History Museum in Zagreb was founded in 1846, when it was a part of the National Museum. In its 170 years of operations, it has collected and is still collecting material that gives an insight into political, social and cultural history, as well as into the quotidian of a given time. The Museum looks after some 300,000 items, divided into 16 collections. This material is extremely diverse, including printed matter and documents (archival records), use objects, military material and a very rich collection of photographic material. All of this material is computer processed, which has placed a new challenge to the museum's experts: the standardisation of the entry of data. The museum community in Croatia has so far had no single approach to this issue and has joined the project "The elaboration, publication and maintenance of national regulations for cataloguing", started in 2013 with the aim of producing a single standard for the description of and access to materials in all kinds of heritage institutions. The project was concluded in February, 2019, and a standard version of these Regulations is expected at the end of the year.

This paper analyses the opportunities for applying these standards in museum practice using concrete examples from the holdings of the Croatian History Museum. The material held in this museum is an outstanding example, precisely because of the diversity referred to. The objective of the paper, then, is to show that the Regulations offer all the elements of description necessary for the identification, description and contextualisation of various kinds of museum objects and to demonstrate that all these elements fit into an information system meant for the computer processing of museum materials. With the use of a uniform standard for the contents of data, one that is harmonised with international norms, computer processing of materials in museums would achieve its ultimate goal, the facilitation of the rapid and simple access to information.